

UOT 745

İRADƏ BAYRAMOVA*

QACARLAR DÖVRÜ QADIN GEYİM ƏNƏNƏSİNİN
BƏDİİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Məqalədə Azərbaycan qadın geyim ənənəsinin tarixi aspektləri tədqiq edilmişdir. Müəllif tədqiqatına obyekt kimi Qacarlar dövrü qadın geyimlərini seçmişdir. Tədqiqatda qadın geyimlərinin əsas cəhətləri, onların milli düşüncəni, tarixi dövrləri, adət-ənənələri necə əks etdirməsi üzərində geniş dayanılmış, xüsusilə sosial-iqtisadi amillərin geyimə göstərdiyi təsir araşdırılmışdır. Bundan əlavə, geyim tarixi, onun yaranma səbəbləri, bu səbəblərə müxtəlif tədqiqatlarda olan münasibət, geyimə olan tələbatı şərtləndirən amillər məqalədə konkret materiallar əsasında tədqiq edilmişdir. Göstərilmişdir ki, geyimin əmələ gəlməsi bilavasitə insanın özünü təbiətin mənfi təsirlərindən qorumağa başlaması ilə əlaqədar olmuş, estetik funksiyani həyata keçirməsi isə yarandığı gündən müəyyən zaman keçdikdən sonra başlamışdır.

Açar sözlər: *Qacar, geyim, baş geyimi, üslub, forma, əsər, bədii ifadə*

İstənilən xalq, millət olsun onun geyim ənənəsinin birbaşa həmin xalqın tarixi ilə sıx bağlı olması bir həqiqətdir. Geyim mədəniyyəti xalqın milli və maddi mədəniyyətinə xas xüsusiyyətləri özündə əks etdirir. Milli düşüncə, adətlər, ənənələr, xalq yaradıcılığı geyimlərin müxtəlifliyində, rəngarəngliyində, hətta naxışlarda, ayrı-ayrı detallarda üzə çıxır. Əsrlər boyu formalaşan, milli dəyərlərə söykənərək uzun tarixi inkişaf yolu keçən geyimlərimiz özünəməxsusluğu ilə seçilir.

Geyim, yarandığı gündən müasir dövrümüzə qədər böyük inkişaf yolu keçmiş, öz dövrünün və cəmiyyətin estetik tələbatına uyğun müxtəlif forma-biçimdə təşəkkül tapmışdır. Bu mənada aqillərin “Gözəllik ondur, doqquzu dondur” deyiminin bütün zamanlarda aktuallığı birmənalıdır. Hər bir xalqın estetik duyumu və zövqü ilə yanaşı, onun yaradıcı təxəyyülünün nəhayətsizliyini nümayiş etdirən geyim sahəsində bütün dünya xalqlarının öncüllüyə can atmaları da danılmaz bir həqiqətdir (1, 15).

Geyim tarixini nəzərdən keçirsək, onun yaranma səbəbləri haqqında bir çox tədqiqatçılar tərəfindən maraqlı mülahizələr irəli sürüldüyünü müşahidə etmiş olarıq. Burada əsas amilin geyim mədəniyyətinə göstərdiyi təsirlərin forması özünəməxsusluğu ilə diqqət çəkərək maraqlı yaradır. Belə ki, tarix boyu bəzi tədqiqatçılar geyimin ilkin yaranma səbəbini insan şüurunun inkişafı nəticəsində utancaqlıq hissənin meydana gəlməsi ilə əlaqələndirmişlər. Digərləri isə geyimin yaranmasını insanın estetikliyə olan tələbatı ilə şərtləndirmişdir. Lakin müasir dövrdə araşdırmalar nəticəsində mütəxəssislər belə qənaətə gəlmişlər ki, geyimin əmələ gəlməsi bilavasitə insanın özünü təbiətin mənfi təsirlərindən qorumağa başlaması ilə əlaqədardır. Onun estetik mahiyyət daşıması isə yarandığı gündən müəyyən zaman keçdikdən sonra başlamışdır. Sosial-iqtisadi amillərin geyimə təsiri gücləndikcə kişi, qadın, qız və gəlin libası bir-birindən fərqlənməyə başlamış, gündəlik, toy, matəm libası yaranmışdır. Eyni zamanda geyimin müxtəlif forma-biçimdə yaranıb, inkişaf etməsinə insanların əmək bölgüsünün artması nəticəsində meydana çıxan müxtəlif növ sənət və peşələrə yiyələnməsinin, yaşadığı mühit və iqlimin də böyük təsiri olmuşdur. Daha geniş mənada desək, zaman ötdükcə geyim insanlar tərəfindən müxtəlif coğrafi mühitə uyğunlaşdırılmışdır (2).

Müəyyən inkişaf mərhələsindən sonra geyim özünü moda şəklində əks etdirməyə başladı. Belə ki, geyim hər bir insanın fərdi xüsusiyyətlərinə uyğunlaşdırılaraq, onun zövqünə tabe edildi. Zəngin təbii şəraitə malik olan Azərbaycanda isə yun, gön, dəri, kətan, pambıq, ipək və s. kimi xammal ehtiyatının zənginliyi, sənətkarlıq ənənələri və bir sıra bu kimi amillər burada müxtəlif geyim tiplərinin yaranmasına səbəb olmuşdur. Milli kimliyimizi özündə əks etdirən

milli geyim elementlərimiz kiçik fərqlərlə, demək olar ki, bütün bölgələrdə eynidir. Belə ki, biçim etibarilə kişi və qadın geyimləri uzun müddət bir-birinə yaxın olmuşdur. Bu xüsusiyyət XIX əsrin sonlarına qədər elat geyimlərində özünü büruzə verirdi (3, 45). Ənənəvi qadın üst geyimlərimiz üst köynəyi, arxalığ, çəpkən, ləbbadə, küləçə, kürdü, eşmək və baharıdan ibarət olub. Bədən aşağı olan geyimlərə isə üst tumanı və çaxçuru (ayağı büzməli şalvarı xatırladır) aid etmək olar. Baş örtüyü kimi kələğayı, müxtəlif, o cümlədən naz-naz və qaz-qaz ipək örpəklərdən istifadə olunurdu. Qadınlar bəzən baş örtüyünün altından araçqın qoyar, çarşaba bürünər, rübənddən istifadə edirdilər.

Kişi geyimləri də alt və üst paltarlarından ibarət idi. Üst geyimlərinə kürk, köynək, arxalığ, çuxa və şalvar aid idi. Ölkəmizdə baş geyimi xüsusi əhəmiyyət kəsb etdiyindən daha çox müxtəlif rəngli dərilərdən hazırlanan papaqlara və güləbətın tikməli araçqınlara üstünlük verilirdi. Yaşlı kişilər papağın altından ağ bezdən tikilən təsək qoyar, gecələr isə sarıqlı şəbgüləh geyərdilər.

Tədqiqata cəlb olunmuş mövzu üzrə araşdırma XVIII əsrin sonu XX əsrin əvvəllərində mövcud olmuş İranın bütün sahələrində özünün əsaslı rolu ilə tarixdə böyük iz qoymuş Qacarlar dövrünün özünün geyim mədəniyyəti ilə də diqqətlərdə xüsusi yerə sahib olduğunu qeyd etməyə əsas verir.

Yüksək təbəqəyə məxsus, xüsusilə saray qadınlarının geyimində nəzərə çarpan zənginlik, dəbdəbə, eyni zamanda Avropaya açıq olan bu dövrdə açıqlıq kimi formalarla da diqqəti cəlb edirdi. Məsələn, uzun qırmızı düz ətəyin aşağı qismi qızılı saplarla bəzədilərək üst hissənin qızılı tonlu köynəyi ilə zövqlə uyğunlaşdırılmışdır. Köynəyin zərif incə parçası bədənin formasını üzə çıxararaq açıq formada özünü göstərir. Bədənə kip oturmuş tül parçanın altından bədənin öz rəngində olan ipək astar bədənin bütün əzələlərini, incəliyini göstərməklə bərabər, eyni zamanda ilk baxışda onun bədən əngində olması ilə bağlı sanki çılpaqlıq düşüncəsi yaratması da maraq doğurur. Bəzək elementləri köynəyin aşağıya doğru enlənən qollarının bəzi qisimlərində verilmişdir. Burada qızılı kalqalardan xüsusi olaraq istifadə edilməsi də dəbdəbənin göstəricisidir (4). Lakin geyimdə bayağılıqdan söhbət gedə bilməz. Burada zövqün, estetikliyin yüksək həlli Qacarlar dövrü ilk illərin Şərq üslubunda həll edilmiş bariz nümunəsi ilə rastlaşırıq. Burada bəzək elementi olaraq akseseurlarında geyim tərzinə uğurla uyğunlaşdırılması diqqəti cəlb edir. Boyundan köynəyin üzərindən asılmış qəhvəyi tonlu xüsusi uzun boyunbağının tünd çalarları açıq qızılı tonlarla bir-biri ilə zövqlə əlaqləndirilmişdir. Baş geyiminin mirvari və bahalı daş-qaşlarla olan tac şəkilli forması da zərif planda həyata keçirilmişdir.

Hər mədəniyyətin öz standartları vardır. Mədəniyyətdən mədəniyyətə keçən təriflərin dəyişdiyini düşündükdə geridə qalan zamanın sanki demodə olması fikri hamımız üçün az qala birmənalı qarşılanırsa da bilər. İran mədəniyyətində gözəlliyin yeni tərfi XIX əsrin Qərb mədəniyyətindən olduqca fərqli idi. 130 illik bir tarixə məxsus Qacarlar xanədanı zamanı geyim, dəb özünün fərqli formaları ilə olsa da bəzi tarixlərin yaddaşlara həkk olunan malik olduğu geyim tərziləri ilə böyük maraq oyadır. Bunlardan əsasən şah Nasırəddin Qacar zamanında olan dəb xüsusilə olaraq diqqəti cəlb edir (5, 23).

Bu dövrdə olan dəb özünün qarışıq üslubu ilə diqqəti cəlb edirdi. Şərq qadınlarına məxsus qara və yaxud digər rəngdə olan çadranın sadə forması, lakin enli qısa ətkələr geyimin bədii xüsusiyyətini və özünəməxsusluğunu ortaya çıxarırdı. Enli çatma qaşlar, kişilərə bənzər cizgiləri meydana çıxaran bığ yeri, hətta bəzən bunların xüsusi qara qələmlə daha da kontur edilərək qarışıq şəkildə üzə çıxması dövrün dəbli xüsusiyyətləri sırasında idi. Bütün bunların heyim tərziləri ilə uyğunlaşdırılması və yaxud qeyri-adi uyğunluğu müasir dövrün baxış nöqtəsindən olduqca maraqla qarşılanır.

Dövrün qadın geyim xüsusiyyətlərinin əsasları əsasən Nasırəddin şahın dövründə ilk

dəfə saraya dəvət olunan Anton Sevrugin adlı fotoqrafçının çəkdiyi nümunələr əsasında böyük informasiya verir. Üç min illik İran-Fars tarixini ən uzun səltənətini sürdürən Nasirəddin şah 1848-ci ildə taxta çıxmış və 47 il hakimiyyətdə qalmışdır. Bütün şahlar kimi onun da hərəmi vardır və bu hərəmdə olan qadınların geyim ənənəsi özünün tamamilə fərqli formaları ilə maraqlara hakim kəsilmişdir. Bu maraq dövrümüzdə belə davam etməkdədir (6).

Anton Sevruginin çəkdiyi fotolar arasında İran şahının Anis el-Doleh adlı həyat yoldaşının da fotoları vardı. Dövrün ən parlaq gözəl qadın simalarından hesab edilən Anisin fotolarında ilk öncə diqqəti cəlb edən cəhət onun geyim tərzidir ki, bu dəbin əsaslarını saray xanımlarının yüksək təbəqəyə məxsus nümayəndələrində də görmək mümkündür. Məsələn, şah xanımı və onun yanında digər bir saray qadının olduğu fotoda onların əyləşmiş şəkili geyim tərzlərini aydın şəkildə ifadə edir. Ağ kəlağayı tipli baş örtüyü altında yuxarisından muncuqlu və digər qaşlı bəzəkli detal ilə arxadan bərkidilmiş, çiynlərin üzərinə qədər davam etdirilərək bir qədər aşağı qədər sallanmaqdadır. Qadınlardan hər ikisi ağ qısa corablarda, ayaqlarını digər hissəsi isə çılpaqlıqda qalmışdır. Onlardan birinin libası xırda həndəsi ornamentli parçadan tikilmiş düz formalı, dar qollu biçimi ilə diqqət çəkir. Bu geyim tərzini klassik və müasirliyin birgə həlli kimi də maraq doğurur. Qadınların qısa geyimləri Qərbə olan meyli açıq şəkildə əks etdirsə də baş örtüyü kimi digər detallar klassik Şərq stilini özündə nümayiş etdirir.

Digər qadının əynindəki əlbisə isə bir qədər enli formada olsa da onun da modeli qısa biçimdə həll edilmişdir. Geyimlər öz sadəliyində qeyri-ənənəvililiyi ifadə edir.

Saray xanımlarından birinin çəkilmiş fotosu xüsusi olaraq diqqəti özünə cəlb edir. Nümunə əsasən qadının cizgiləri və geyim tərzini ilə maraq oyadır. Əlini sürəhiyə dayayaraq fotoqrafa poz verən xanım dövrün xüsusi geyim zövqünə malik nümayəndəsi hesab edilir. Hər şeydən əvvəl dolmuş bədən, bir-birinə yaxın qaşlar, bığ yerinin işarələnməsi dövrün gözəllik anlayışının fərqli qavrayışını nümayiş etdirir. Geyimdə olan xüsusiyyətlər də eyni təsir gücünə malikdir. Qara çadra başın tam alın hissəsindən başlayaraq çənənin altında birləşdirilmiş və çiynlərin zərindən bir qədər aşağıya doğru davam etdirilmişdir. Bu qapalılıq sadəcə baş örtüyündə özünü göstərsə də geyim tərzini “müasir dəbə” uyğun şəkildə həyata keçirilmişdir. Enli qırqınlı əmək xüsusi qat materialdan hazırlanmış üçün özünün genişliyini pozmadan meydana çıxır. Parçanın materialı da təkrəngli olmadan şaquli formada zolaqlardan ibarət olaraq müxtəlif təsvir və elementlərlə həll edilərək zənginləşdirilmişdir. Firuzəyi zolağın üzərindən hələ hissələrdə ağ yerlik üzərində eyni çalarda olan yarpaq və budaqlar, onların aralıqlarında isə qırmızı gül təsvirləri geyimin xüsusi olaq şux tərzə malik olduğu göstərir. Uzun düz qollar, yaxadan qızılı düymələrlə bağlanan yuxarı hissə isə parçaya uyğun qollar və yaxa qismi ilə libasın böyük diqqətlə həyata keçirildiyindən xəbər verir.

Bütün bunlarla yanaşı Şərq üslubunun əsasları geyim tərzlərində qorunmaqda idi. Bu əsasən aksesuar və baş örpəklərində özünü göstərməkdədir. Məsələn, dövrə aid olan fotoların birində iki üç qadının fərqli simaları canlandıraraq dövrün bəzək və baş geyim formalarının əsaslarından xəbər verir. Uzun gur qara hörüklü birinci qadın başında ağ örpəyi, onun üzərindən isə digər yarım hissədə qalın şal tipli örpəklə sanki incə olan hissəni bərkətməmişdir. Şar formalı klassik sırgalar da geyim əmək elementlərində Şərq üslubunu özündə ifadə edir. Bu əlbəttə geyim sadə formalı tərzinə aid edilir. Çünki daha çox dəbdəbəyə üstünlük verən Qacar geyim üslubunda baş geyim tərzinin də zənginliyi digər formalarda daima özünü göstərməkdədir. Misal üçün, fotoda olan digər xanımın baş örtüyü enli formada yığılmış çalmanın üzərində hörüklər və tikmələrin verilməsi ilə öz zənginliyini göstərməkdədir.

Fotoda olan üçüncü qadının başında araçının üzərindən verilmiş bir qədər qalın materialdan olan örpəyin zövqlü əlaqələndirilməsi, uzun qara hörüklərin üzərində yaratdığı estetiklik maraq çəkir.

Dövrün xanımlarında üslublaşan geyim tərzini iki fərqli cəhəti açıqlıq və qapalılığı özündə birləşdirirdi. Bu əsasən Nasirəddin şahın hakimiyyəti (1848-1896) dövrünə təsadüf edən saray hərəminin və digər qadınların geyim tərzində özünü göstərir.

Aydın şəkildə verilmiş foto hərəmdə çəkilmişdir. Ayna qarşısında oturmuş qadın qısa libasında, ağ corablarda diqqəti özünə cəlb edir. Üz bir qədər ağ corablar qırçınlı ətəyin formasını xüsusi olaraq qabarıq şəkildə üzə çıxardır. Uzun düz qolların aşağı qismində ətəyin üzərində verilmiş bəzək elementlərinin bir hissəsi və yaxud onun əsasında yaradılaraq uyğunlaşdırılmış detallar verilərək libas zənginləşdirilirdi. Baş örtüyündə isə ağ örpəyi üzərində verilmiş xüsusi krujeva və yaxud muncuqlu bəzədilmələr geyimin səciyyəvi xüsusiyyətlərini şərtləndirən başlıca amil idi. Yuxarı qisim uzunqol olduğu halda ətəyi qısa biçimi, hətta onun enli formada həll edilməsi özünəməxsus geyim ənənəsini gözümüz önündə bir daha canlandırmaqdadır.

Bu xüsusiyyət saray xanımlarının birgə verildiyi fotoda özünü aydın şəkildə göstərir. Nümunədə verilmiş bütün qadınların başında ağ və yaxud tam açıq rəngli sadə örpək başın alın hissəsindən çənəyə qədər gələrək bərkidilmiş formadadır. Baş örtüləri qolların üzərinə qədər çataraq belin yarı hissəsi uzunluğundadır. Əsərdə xüsusi mərasim səhnəsi və yaxud günlük həyat tərzini olduğu özünü göstərməsə də digər nümunələrin verdiyi informasiya dövrün geyim xüsusiyyətinə məxsus əsasları canlandırır. Qarşıda verilmiş qadın ağ uzun corabların üzərində daha qısa açıq rəngli digər bir corab da geyinmişdir ki, buna bir çox formalarda rastlaşmaq mümkündür. Olduqca enli əmək xüsusi materialın şax fakturası ilə də arzulanan effektin əldə olunmasına imkan yaratmışdır. Ətəyin üzərində böyük, qabarıq gül elementlərinin xüsusi zövq anlayışını meydana çıxardır.

Gənc xanımların baş örtüyünün üzərindən verilmiş gül formalı bəzək detallı Avropa baş geyim bəzəklərində istifadə edilən detalları xatırladaraq dövrün Avropaya olan meylinin kiçik nüanslarla da olsa əsaslarını çatdırır. Güllər mərkəzi və yaxud yan hissələrdə yer almışdır.

Standart dəb formasının olması artıq bir tərz, ənənənin olduğunu, dövrə görə özünü ifadə edən stilin yarandığını təsdiqləyir. Misal üçün fotoya alınmış beş qadının geyimində əsasən saray xanımlarına məxsus dövrün müasir geyim tərzini diqqəti özünə cəlb edir. Onların daha enli və qırçınlı olan ətəklərinin xüsusi diqqət çəkən olmasını baş hissəsi kiçik tünd zolaqlı olan ağ qısa corablar daha bayağı göstərir. Bu bayaqlığın qeyri-ciddiyyəti deyil, sadəcə zamanın dəb anlayışını özündə ifadə edir. Baş örtükləri eyni tərzdə olsa da onlardan bəziləri düz tək rəngli, bəziləri isə kiçik çiçəkli və yaxud xıra bəzək detallı olan parçalardan hazırlanmışdır. Lakin bu sadəlik sadəcə baş geyim tərzinə aid edilə bilər. Çünki geyimin qısa enli ətəkləri, onların parlaq parçaları üzərində verilmiş böyük bəzək detalları demək olar ki bir-biri ilə tam təzad təşkil edir. Burada tamamilə Qərbin deyiminə aid edilən "İslam mədəniyyətinin" heç də bütün dünyada eyni, standart bir tərzdə inkişaf etmədiyini, tarixdən-tarixə, xalqdan xalqa, ölkədən ölkəyə necə dəyişdiyini sübut edir Misal üçün XVIII-XIX əsrin Azərbaycan geyim xüsusiyyətlərinə diqqət yetirdikdə bəzi detalların oxşarlığına baxmayaraq tamamilə fərqli tərzin formalaşdığını görürük. XVIII əsrdə populyar olan qadın baş geyimləri arasında bir qədər əmmaməni xatırladan baş örtüyünü də qeyd etmək olar. Həmin əmmaməni geymək üçün qadınlar kişilər kimi başlarına hündür araçını xatırladan və daha sərt bərk parçadan hazırlanmış papaq qoyduqdan sonra onun ətrafına parça dolayardılar. Kişilərin əmmamə-lərindən fərqli cəhətlərdən biri də o idi ki, qadınlar əmmamənin ucunu çənələrin altından gətirib yaşmaq kimi istifadə edirdilər. Bunu əsasən Azərbaycanın ucqar bölgələrində çarşabsız gözən qadınlar geyirdilər, çünki artıq yaşmaq üzü tamamilə örtməyə qadir olaraq çarşabı əvəz edə bilirdi.

Bu xüsusiyyəti demək olar ki, Qacar dövrü qadın geyim xüsusiyyətlərinə görmək olmaz. Burada əsasən ağ rəngdən olan baş örtüyü üzərindən ya digər bir şal, və yaxud da hər hansı bir detal ilə bərkidilirdi.

Nasırəddin şah dövründə çəkilmiş digər bir fotoda kətilin üzərində əyləşmiş qadının ağ örpəklə tam təzad təşkil edən tünd qalın məxmərdən olan qısa libası yenə də diqqətləri özünə cəlb edir. Şux parlaq parça özlüyündə dəbdəbəni əks etdirdiyi üçün onun üzərində o qədər də zəngin bəzək elementləri verilməmişdir. Lakin qırçınlı eni ətək, düz yaxalıq isə digər geyim nümunələrinin xüsusiyyətləri ilə yaxınlıq təşkil edir. Ağ corabların da yaratdığı effekt haqqında eyni fikirləri söyləmək mümkündür.

Bəzən bu ağ corabları daha qısa olan ətəyin altından bir qədər enli olan şalvarlar da əvəz edirdi. Bu zaman baş örpəyi bir qədər də uzun olaraq aşağıya qədər davam etsə də bel hissədən daha uzun ola bilməzdi. Qısa ətək digərləri ilə müqayisədə daha az qırçınlı verilirdi. Onun rəngi də şalvara uyğulaşdırılaraq eyni parçadan həll edilməsinin məqsədə uyğun olan dövrün fotoya alınmış bir çox nümunəsində özünü göstərir (7, 34).

Qarşıdan sadə düymələrlə bağlanan köynək də özünün sadə tikilişi ilə diqqət çəkir. Düz dar qollar, boğazın yuvarlaq kəsimi, bədənə bir qədər kip olan forması geyimi digər hissələri ilə uyğulaşdırmışdır. Bu tərzə adətən təhsil alan daha müasir gənc xanımların tərzində rastlaşmaq mümkündür.

Ayaqqabı olaraq balet tipli xüsusi bəzək elementinə malik olmayan tərz demək olar ki çox sıx rastlaşdığımız haldır. Bu həm rahatlığı, həm də şux geyimin daha da bayağılaşdırılmaması baxımından nəzərdə tutulmuşdur. Eyni zamanda qədim Şərq üslublu başmaqaların bir qədər müasirləşdirilərək balet şəkli alması fikri də maraqlı doğurucu faktır.

Səfəvilər mədəniyyəti və tarixdən tarixə keçməsi, Əfşarilər və Zendlərin imperiyasını və bərişiq zamanların nəzərə alındıqda, Qacarlar zamanı daha açıq-saçıq səhnələrin, geyimlərin, mədəniyyətin yer aldığı dönmə hesab edilir. XVIII və XIX əsrlərin İrani öz əksi görkəmindən məhrum olmağa başladı. Strateji əhəmiyyəti olduqca yüksək olan İranda Orta Asiyanın başqa yerlərində də güc üçün rəqabət aparən ruslar və ingilislər İranın müstəqilliyini davamlı olaraq işğal etdi. İranın hünərsiz hökmdarlar tərəfindən ifadə edilməsi sui-qəsdçilərin işini asanlaşdırdı, hətta bəzi hallarda ən kiçik bir səy belə göstərmələrinə ehtiyac qalmadı. Məşhur Qacar hökmdarı Nasırəddin Şah şişirdilmiş yaşam tərzini idarə edə bilmək üçün tək bir İngilis kralına İranın yolları, teleqraf xətləri, dəyirmanları, fabrikləri, təbii qaynaqlarının və tütün sənayesində səlahiyyətlər verdi. Xarici intriqalardan əlavə İran da acınacaqlı vəziyyətdə idi. Ölkəyə səyahət edənlər infrastrukturun olmaması, bərbad yaşam tərzini, əxlaqın düşüncə səviyyəsi haqqında yazırdılar. Qacar sarayının sənətkarları Əfşar, Zend və son Səfəvi zamanlarında meydana çıxan yeni estetik formaların dərininə gedərək özlərinə məxsus bir xəzinə yaratdılar. Quş tükləri ilə bəzənmiş taclar, parıldayan qol nişanları və peşəkar sənətkarların fəaliyyət göstərdiyi ekzotik biğ və saqqallar buraxan Fəth Əli Şah, Məhəmməd Şah və Nasırəddin Şah kimi Qacar hökmdarları həyatın özündən də böyük görünürdü. Sadəcə xarici görkəmləri bir sənət əsəri kimidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Məhəmmədrza Qəffari Nəmin. Qacarlar dövrü rəngkarlığının bədii xüsusiyyətləri: sənətsün. üzrə fəls. d-ru a. dər. al. üçün təq. ol. dis.: Bakı: 2010.
2. Rasim Əfəndiyev. “XVI – XVII əsr Azərbaycan geyim və bəzəkləri”, “Qobustan jurnalı”, № 2, Bakı, 1977.
3. Xəlilova, G. Azərbaycan musiqi qruplarının geyim ənənələri. Bakı: 2017.
4. Dünyamaliyeva, S. Azərbaycan geyim mədəniyyəti tarixi. Bakı: Nağıl evi, 2003.
5. Əsədova, Qərənfil. XIX əsrin sonu-XX əsrin əvvəllərində Avropa mədəniyyətinin
6. Məmmədova, İ. XIX-XX əsrin əvvəllərində Təbriz şəhərinin qadın geyimləri: //Azərbaycan arxeologiyası və etnoqrafiyası. 2012. №2. S.133-145.
7. Садыхова С.Ю. Азербайджанский костюм XIX века – Баку: Элм, 2007, 190 с.

**Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq
Akademiyasının dissertantı
e-mail: iradabm@mail.ru*

Irada Bayramova

The artistic peculiarities of women's clothing tradition of the Kadjars' period

In the article the historical aspects of the women's clothing tradition in Azerbaijan are investigated. The author has selected the women's clothing of the Kadjars' period as an object to the research. In the investigation the main features of women's clothing, their reflection in the national thinking, historical periods and traditions have been studied widely, in particular the influence of the socio-economic factors into the clothing has been looked through. In addition, the history of clothing, its formation reasons, the attitude to these reasons in various studies, the factors leading to the need for clothing have been studied on the basis of the concrete materials in the article. It has been shown that the formation of clothing began to protect itself directly from the negative effects of nature and the realization of aesthetic function began after a certain period of time.

Keywords: *Kadjar, clothing, head-gear, style, form, work, the artistic expression.*

Ирада Байрамова

Художественные особенности женской традиционной одежды периода Каджаров

В статье рассматриваются исторические аспекты традиции женской одежды в Азербайджане. В качестве объекта исследования автор выбрал женскую традиционную одежду эпохи Каджаров. Исследование фокусируется на основных особенностях женской одежды, анализируют то, как эта одежда отражает национальное мышление, исторические периоды, обычаи и традиции, а также влияние социально-экономических факторов на одежду. Кроме того, в статье история создания одежды, причины ее возникновения и факторы, которые определяют потребность в одежде, исследуются на основе конкретного материала. Было показано, что формирование одежды напрямую связано с тем, что человек начал защищать себя от негативных воздействий природы, и что эстетическую функцию одежда начала выполнять через определенный промежуток времени.

Ключевые слова: *Каджар, одежда, головные уборы, стиль, форма, работа, художественное выражение.*

(AMEA-nın müxbir üzvü Cəfər Qiyasi tərəfindən təqdim edilmişdir)

Daxilolma:

İlkin variant 20.02.2020

Son variant 19.03.2020